

UZ 300. OBLJETNICU ROĐENJA O. RUĐERA BOŠKOVIĆA (1)

»Mladić od kojega se mnogo očekuje«

Hrvatski je sabor na početku ove godine donio odluku o proglašenju 2011. godine Godinom Ruđera Boškovića. Brojni znanstveni i kulturni događaji diljem Hrvatske nastoje približiti lik, te raznovrstan i nadasve bogat znanstveni opus toga hrvatskog isusovca - velikana ljudskoga roda. Stoga objavujemo njegov životopis, ali s naglaskom na njegov vjernački, duhovni i redovnički profil, koji su nepravredno zapostavljeni u hrvatskoj javnosti.

Ivan Koprek

— Manje je poznato u javnosti da je slavni Ruđe(r) Bošković bio svećenik, redovnik isusovac, zato mi je posebno drago da kao pripadnik istoga reda o njemu napišem koju riječ.

Isusovci su kroz svoju slavnu ali i tešku povijest, u gotovo pet stoljeća postojanja, na mnogim područjima zadužili ne samo hrvatsku nego i europsku i svjetsku znanost i duhovnost. Mnogi su od njih bili izumitelji i znanstvenici, propovjednici i odgojitelji, sveti i mučenici, misionari i istražitelji drugih kultura. Jednostavno, nema područja - pogotovo znanosti, umjetnosti i kulture - na kojemu se nisu oprobali pa i zbiljski dokazali.

Osnovao ih je u 16. stoljeću baskijski plemić Inigo (Ignacije) iz Lojole sa sedmoricom sudrugova, studenta u Parizu. Red je potvrdio i odobrio papa Pavao III. bulom *Regimini militantis ecclesiae*, 1540. godine, odnosno papa Julije III. bulom *Exposit debitum*, 1550. godine. Iz tih su dokumenata nastale 1558. godine i Konstitucije reda.

Isusovačka otvorenost prema znanosti i umjetnosti

Glavne značajke i duhovna snaga reda razabiru se već iz osnovnih stavaka konstitucija. Sljedećeni svetoga Ignacija žele pomagati dušama, pri čemu ih treba voditi načelo: veća slava Božja (*maior Dei gloria*). Od početka osobitu pozornost pridavali su davanju duhovnih vježba, metodi duhovnosti čiji je cilj da pojedinac uredi svoj život prema Božjoj volji, da tako postane istinski slobodan.

Činjenica je da je isusovce od uvijek resila svakovrsna otvorenost, nadasve ona prema umjetnosti i znanosti. Nije stoga čudno da se tim znatiželjnim i radopitljivim redovnicima pripisuju mnogi izumi. Tako su isusovci među prvima iznosili

teorije o cirkulaciji krvi, o mogućim tehnikama letenja, o načinu na koji Mjesec utječe na plimu i oseku, o valnoj prirodi svjetlosti, o nastanku duge... Pripisuje im se izum sata s njihovom, barometra, teleskopa, mikroskopa. Isusovci su promatrali u nekim slučajevima prvi, trake na Jupiterovu disku, Andromedinu maglicu i Saturnove prstenove. Izrađivali su zemljovide ali i karte zvijezda... Mnogi su isusovci bili savjetnici i ispovjednici vladara, izvršni propovjednici i odgojitelji, misionari i istražitelji drugih kultura.

»Božjom milosti ne trebam drugo od vas doli vaših molitava i desi li mi se ikada zgoda da podnosim nedaće, smatrat ću se presretnim da uživam koji plod sv. Siromaštva i goli Križ Kristov za koji sam si preduzeo da ga slijedim.«

Prvi su u Europu iz dalekih zemalja donijeli kišobran, vaniliju i druge mirodije. Jednostavno, nema područja znanosti, umjetnosti i kulture na kojemu se isusovci nisu oprobali pa i afirmirali.

Takvoga je duha bio i naš Ruđer Bošković. Istinski isusovac. Nije zapravo činio ništa drugo što nisu činili i drugi isusovci njegova vreme-

na. Živio je karizmu reda, duhovnost utemeljenu na motivaciji reda da pomogne ljudima da se osamostalje, oslobode, da budu sposobni zaroniti u dubinu, da znaju povezati razum i vjeru, te da budu sposobni donositi dobre odluke i da tako žive na slavu Božju.

Iz obitelji časnih i izuzetnih intelektualaca

Rođen je u Dubrovniku 18. svibnja 1711. godine kao sedmo od osmero djece majke Paule rođene Bettere i Nikole Boškovića, trgovca podrijetlom iz istočne Hercegovine. Bila je to ugledna dubrovačka obitelj, koji su svu svoju djecu šaljući ih u slavni isusovački kolegij »Collegium Ragusinum« u Dubrovniku odgojili kao časte ljude i iznimne intelektualce.

Četvero djece iz obitelji Bošković odlučili su se za duhovno, redovničko zvanje. Marija je stupila u red dominikanki, Ignacije u dominikance, a Baro i Ruđer u isusovce. Druga su djeca imala važnu ulogu u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Petar (1706-1727) je primjerice bio hrvatski književnik i prevoditelj, Anica (1714-1804) pak, s kojom je Ruđe bio posebno povezan, spada u prva velika ženska imena hrvatske književnosti.

Ruđe je svoje djetinjstvo proživio u gradu podno Srda. U isusovački je red, možemo kazati, ušao još kao dječak: imao je tek 14 i pol godina. Dojam koji je ostavio na svoje poglavare u kolegiju i profesore bio je takav da je rektor Dubrovačkoga kolegija o. Šimun Capitozzi 16. rujna 1725. godine zapisao u dnevnik: »gospodin Ruđer Bošković primljen je u novicijatu u Rimu, mladić od kojega se mnogo očekuje«.

U poznatome Rimskom kolegiju prošao je redoviti tijek isusovačke formacije. Iz toga razdoblja valja spomenuti samo jedan dio

pisma što ga je poslao bratu Boži u Dubrovnik 1731. godine, dakle, kao dvadesetogodišnjak: »Božjom milosti ne trebam drugo od vas doli vaših molitava i desi li mi se ikada zgoda da podnosim nedaće, smatrat ću se presretnim da uživam koji plod sv. Siromaštva i goli Križ Kristov za koji sam si preduzeo da ga slijedim... I budite uvjereni, da sam tako zadovoljan sa svojim stanjem, da kad bih imao u svojoj ruci sva kraljevstva svijeta, sva bih pustio.«

Uz filozofiju Ruđe je u Rimskom kolegiju kod poznatih učitelja matematike i filozofije Oratija Burgundija i Carla Nocetija studirao matematiku, fiziku i astronomiju. No, tijekom studija pokazivao je istančani osjećaj i za starogrčku znanost. Temeljito je proučio Euklida i Arhimeda. Susreo se s mislima Galileja, Descartesa, Leibniza a napose Newtona. »Znam dobro, zapisao je, da i nauke imaju svoje prevrate i da su u vječnom talasanju, kao što se sve na svijetu mienja. U naukah prirodnih nalazim žalibože neki nazadak naprama prošlom vijeku. Mi ne imamo ništa, što bi mogli savrniti s velikimi iznašašći u otpisi i astronomiji jednoga Galileja, Ugenija, Cassina, ili u geometriji i analizah s divnom metodom Cartesija, Leibniza, Brenulla, i u svakom smislu neumrloga Newtona. Ovaj sam nadmašuje sve ostale.«

NASTAVLJA SE

KATOLIČKI OBLIKOVATELJI KULTURE

Drago Čepulić - »borac Božji«

Vladimir Lončarević

Originalan, osebujan, osobit - tako bismo u tri riječi mogli okarakterizirati život i rad književnika i filozofa dr. Drage Čepulića.

Rođen je 1. ožujka 1893. u Novom Vinodolskom. Pučku školu pohađa 1899-1903. u Jastrebarskom. Dvije godine na Gornjogradskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu završio je s izvrsnim (s njim su generacijski školu pohađali Aleksa Benigar i Miroslav Krleža). Kako je stanovao u grkokatoličkom sjemeništu, zavolio je istočnu liturgiju. Član je Marijine kongregacije. Nastavivši god. 1905. i završivši 1911. gimnaziju u Bjelovaru, maturirao je kao najbolji u klasi te upisuje studij filozofije i romanistike u Beču. Diplomirao je 1914. s ocjenom koja uvelike obilježava njegov karakter i djelo: »s toplinom povezana jasnoća misli«. Vrativši se u Bjelovar, mobiliziran je i sudjeluje kao časnik u I. svjetskom ratu, većinom u Galiciji, iz kojeg izlazi u činu poručnika. God. 1920.

Izričito se protivio fašizmu, nacizmu i komunizmu, uz ostalo i zbog toga jer je uočio da svi totalitarizmi, premda međusobno suprotstavljeni, u jednome nastupaju jedinstveno - niječu kršćanski nazor.

doktorirao je disertacijom »Voltaire, Leibniz i teodiceja«, postavši prvi doktor romanistike na Zagrebačkom sveučilištu! Tada odlazi u Pariz - gdje se, napisao je, »duhovno rodio« - da sa skupinom hrvatskih katoličkih intelektualaca (Merz, Ščetinec, Gračanin, Ivšić) nastavi studije. God. 1922. zaposlio se kao profesor na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. S Merzom privatno pod vodstvom isusovca o. Ante Alfrevića pohađa dvogodišnji tečaj kršćanske filozofije i teologije, napisavši za budućega blaženika da »je on bio, premda mladi, apostol svoga starijeg prijatelja«. O njemu će uvijek pisati najtoplijim riječima. Tada započinje i njegovo decenijsko poznanstvo s Domjanićem, o čemu je ostavio zanimljiv dnevnik. God. 1937. zbog pritisaka režima prestaje raditi na gimnaziji. Posvećuje se pisanju, pa 1940. objavljuje knjigu »Eis heauton. Literarno-metafizički trio«. Početkom rata je mobiliziran. O danima »travanjskog rata« 1942. objavljuje zanimljivu dnevničku knjigu »Večernja škola ili Crno cvijeće. Marche funebre jedne demokracije«. Prije toga, 1941, objavio je studije o francuskim piscima i filozofima »Ličnosti«. Iste godine zapošljava se u Ministarstvu vanjskih poslova NDH, no već 1942. umirovljen je na vlastiti zahtjev. Četvrtu knjigu »Pjesnik govori. Filozofsko-estetske kozerije« objavio je 1943.

Iako mu je sredinom 1945. ponuđen posao u državnoj službi u Zagrebu, nije želio služiti komuni-

stičkom režimu, za koji je proročki predvidio da će pasti »preko noći«. Uzdržava se prevodeći s njemačkog i francuskog, orgulja u crkvi... Tako sve do smrti 3. siječnja 1976. u Zagrebu, osuđen na šutnju u godinama kada je mogao dati najzrelija djela i životnu sintezu.

Uza spomenute knjige, objavio je između 1920. i 1945. više desetaka eseja, studija, kritika i drugih članaka u »Hrvatskoj prosvjeti«, »Nedjelji«, »Hrvatskoj smotri«, »Preporodu« i dr. te samo još jedan tekst godine 1970. u »Maruliću«, u omiljenoj mu formi »samorazgovora«. Uz Marakovića i Merza bio je u to vrijeme ponajbolji poznavatelj francuske kulture u nas. Opsežne tekstove posvetio je filozofima Pascalu, Descartesu, Montaigneu, Montesquieu, Diderotu, Voltaireu, Bergsonu te književnicima Racineu, Moliereu, Rabelaisu, Ronsardu, Jammesu, Claudelu, Peguyuu, Rollandu, Gheonu.

Polazeći u svojoj filozofiji od »metafizičke osi«, smatrao je da postoje duhovne zakonitosti povijesnoga razvoja pa kroz povijest djeluju mehanizmi koji proizvode iste učinke u različitim vremenima. Tko povijest gleda bez vjere u djelatnu Providnost, ne gleda je realno niti je može razumjeti.

Izričito se protivio fašizmu, nacizmu i komunizmu, uz ostalo i zbog toga jer je uočio da svi totalitarizmi, premda međusobno suprotstavljeni, u jednome nastupaju jedinstveno - niječu kršćanski nazor. Smatrao je da narodna sloboda ima vrijednost samo ako je podložna Božjim zakonima. Hrvatska mora

biti »ognjište duha«, Hrvatska Marulića i Boškovića. »Hrvati ponajprije vole duh i duh je za njih počelo života.« Progon Židova nije nikako odobravao. God. 1940. kad se nacizam već razmahao Europom, istaknuo je da »mi kršćani, koji ozbiljno hoćemo da nosimo ime Kristovo... mi ne smijemo prezirati nikoga, a najmanje rasu iz koje se rodio Krist, rasu, u kojoj je svijet imao predstavnike najdivnijeg monoteizma. Rađeci drugačije radili bismo protiv pravde i ljubavi«. Kritizira međutim i »kvantitativnu demokraciju«, »kultiviranje nižih nagona« i »laskanje masi«. »Demokracija treba da priznaje zato autoritet istine, autoritet Božjega poretka, treba da bude kvalitativna...«

Intelektualno samostalan, poliglota, svestrano obrazovan, pobožan, predan Milosti, ponizno vjieran Crkvi, a slobodan u savjesti i svom osobnom nasljedovanju Krista, smatrao je da za djelatni javni rad katolik treba da ispuni dva uvjeta: pobožnost i studij. Samo »etički jaki i duhovno spremni« ljudi mogu voditi društvo.

Filozof kao borac Božji i pjesnik kao prorok vječnog Božanskog reda - u tome je vidio obvezu filozofije i književnosti, kojima je srcem i dušom pripadao.

God. 2006. izdao je Glas Koncila knjigu njegovih izabranih radova »Život i duh«, predstavivši njegov originalni doprinos hrvatskoj filozofskoj i društvenoj misli prve polovice 20. stoljeća. ■

»Pravi sinak sv. Ignacija«

— Duhovni profil Ruđera Boškovića sjaji svojom veličinom i snagom do danas. Kao znanstvenik koji spada među europske divove, svoj identitet prima on u prvom redu preko osobne religioznosti i pripadnosti Družbi Isusovoj.

U obitelji Bošković vladala je neka sabranost i iskren život po vjeri. Ruđerova majka Pavla Bošković rođ. Bettera odigrala je odlučnu ulogu u odgoju (otac mu je zarana umro). Bila je čvrsta žena i vrlo pobožna, a cijela obitelj jako usmjerna prema isusovcima. Tu duhovnu crtu poprimao je od najranijeg djetinjstva s ostalom braćom i sestrama i Ruđe (baš tako su ga zvali kod kuće!).

Pokoravanje poglavara i samozataja volje - to su oznake Boškovićeva ponašanja za vrijeme studija u Rimskom kolegiju, gdje je vladala strogost i disciplina u studiju i redovničkom životu. Stoga je u jednome pismu i istaknuo želju »da se pokaže pravim sinkom sv. Ignacija«. Uvijek je jako pazio da u svemu ovisi o volji svojih poglavara, što oni odrede. Nekoliko desetljeća kasnije napisao je: »Mnogo mi je koristilo moje ponizno i podložno držanje koje sam uvijek očuvao.«

Osjećao je o. Ruđer da je samo oko Isusa, njegova učitelja, tišina i smirenje. On je Božju objavu doživljavao i shvaćao tek onda kad je stisnuo oči i pred bukom zatvorio srce, kako bi mogao otkrivati misterij svega što postoji. A on je uistinu znao uroniti u otajstvo svijeta i života kroz zov tišine i smiraja s raznih vidika. Shvatio je da Bog najjasnije govori onda, kad ga čovjek sluša, osluškuje. A Ruđer je znao slušati, gledati i otkrivati tajne svijeta koje je u stvorenje pohranio Bog.

Marijan Steiner

UZ 300. OBLJETNICU ROĐENJA O. RUĐERA BOŠKOVIĆA (2)

Angažirani znanstvenik ali i pastoralac

Hrvatski je sabor na početku ove godine donio odluku o proglašenju 2011. »Godinom Ruđera Boškovića«. Brojni znanstveni i kulturni događaji diljem Hrvatske nastoje približiti lik, te raznovrstan i nadasve bogat znanstveni opus toga hrvatskog isusovca - velikana ljudskoga roda. Stoga objavljujemo njegov životopis, ali s naglaskom na njegov vjernički, duhovni i redovnički profil, koji su nepravdano zapostavljeni u hrvatskoj javnosti.

Ivan Koprek

— Završivši prvi stupanj svoje izobrazbe, tj. filozofske studije, Ruđe je postao učitelj u nižim zavodima, gdje se zadržao pet godina. Tako je od 1733. godine bio učitelj gramatike, a poslije, 1740. godine, u dvadeset devetoj godini života, »javni profesor matematike« u sklopu studija filozofije na Rimskom kolegiju.

Nadareni i usto neobično marljivi klerik već se od 1736. godine u znanstvenim krugovima i u javnosti predstavljao sa solidnim znanstvenim raspravama u kojima je obrađivao astronomsko-matematičke ili prirodne probleme.

Mlada misa na oltaru sv. Gonzage

Svoju filozofsko-teološki studij Bošković je dovršio sjajnim uspjehom. Kako je to u isusovaca tada bio običaj, pet sati je izlagao i od iznesenih prigovora branio pred sveučilištem i profesorskim zborom, cijelu teologijsku i filozofijsku znanost - tzv. *examen ad universum*. Za svećenika je zaređen 5. studenoga 1744. godine. Na oltaru sv. Alojzija Gonzage služio je svoju prvu misu. Uz znanstveni rad Ruđe je, kao svećenik, obavljao i svoje pastoralne aktivnosti najviše u kolegijskoj crkvi sv. Ignacija: slavio je mise, katehizirao, propovijedao i ispovijedao.

U javni znanstveni život Bošković je u Rimu ušao onda kada mu je papa Benedikt XIV. povjerio da s drugim matematičarima ispita pukotine na crkvi sv. Petra. Malo nakon toga povjerio mu i popravke na apsidu iste crkve. Svoje je pak znanje iz mehanike i hidrodinamike Ruđe pokazao onda kada mu je bio predstavljen problem o pitanju isušavanja tiberskih močvara u Rimu. Vojvoda od Parme povjerio mu je rješavanje problema na rijeci Padu, a Mletačka Republika na ušću rijeke Adige. Povjerenje je zadaće obavio s velikim uspjehom.

Kao isusovac i profesor u Rimskome kolegiju bio je ekspert u mehanici, optici, astronomiji i geodeziji. Konstruktor i graditelj. Inovator i mistik. Filozof, pjesnik i diplomat. U vremenskom razdoblju od 1743. do 1755. godine Bošković je napisao mnoštvo rasprava, surađivao je u raznim časopisima i dopisivao se sa svim velikim učenjacima svojega vremena. Ta bi pisma često postale znanstvene rasprave, i svim tim stekao je toliki ugled, da je postao članom svih glavnih akademija i učenih društava Europe.

U Beču ga nalazimo kao eksperta za rješavanje hidrotehničkoga spora između republika (država) Lucce i Toskane. Marija Terezija povjerila mu je zadaću, da istraži štete na zgradi dvorske biblioteke u Beču i o sigurnosti vrška (»guglia«) glasovite crkve »Duomo« u Milanu. Bošković je obje zadaće riješio velikom preciznošću.

Najvažnije djelo - »Philosophiae naturalis«

U Beču je, 1758. godine, Bošković dovršio svoje veliko, zapravo

● Rimski kolegij u kojemu se o. Bošković proslavio kao ekspert u mehanici, optici, astronomiji, matematici, graditeljstvu, filozofiji i pjesništvu, ali i bio poznat kao mistik

najvažnije djelo »Philosophiae naturalis redacta ad unicum legem virium in naturae existentium«. Tijekom 13-godišnjih istraživanja obrazložio je izvornu teoriju silâ (*theoria virium*), koja je tumačila i strukturu tvari, i sve dotada poznate prirodne pojave. Polazeći od (1) analogije i jednostavnosti prirode kao svoga prirodno-filozofskoga polazišta, (2) Bošković je dokazao da načelo neprekidnosti (*lex continuitatis*) vrijedi u prirodi i geometriji (ništa se u prirodi ne događa skokom!) i (3) oblikovao je vlastitu neprekinutu krivulju silâ (*curva Boscovichiana*) koja je na vrlo velikim distancama opisivala djelovanje Newtonove gravitacije, na malim distancama tumačila pojmove kohezije i fermentacije, a na vrlo malim distancama opisivala djelovanje Boškovićeve beskonačne odbojne sile, (4) da bi pristupio problemu izgradnje većih čestica od manjih i (5) zaključio da je tvar sastavljena od nedjeljivih i neprotežnih točaka koje su obdarene silama i međusobno odijeljene nekim razmakom.

No, Ruđe nikada nije bio tek samo hladni znanstvenik. Iz Beča

se je zauzeo, preko svojega brata Bože u Dubrovniku, za nekoga albanskoga vojnika jer, kako je sam napisao »nema većega veselja nego kad se može pomoći sirotinji«.

Još veću pozornost negoli filozofskim djelom Bošković je na sebe privukao izmjerjenjem stupnja meridijana u papinskoj državi, koju je kroz dvije i pol godine sa subratom Kristoforom La Maireom obilazio, a uspjeh toga rada izdao je u knjizi: »De luterana expeditione per pontificiam ditèonem ad dimentendos meridiani gradus et corrigendam mappam geographicam«. Uz to je pomagao savjetom pri svim ekspedicijama, koje su u razne zemlje odlazile za mjerenje meridijana.

God. 1760. Bošković se našao u Parizu. No, ostao je kratko vrijeme, jer ga iste godine nalazimo u Londonu, gdje je izdao svoje djelo »De solis ac lunae defectibus«. Na prijedlog engleskih astronoma Bredlyja i Maskelynea Bošković je u Engleskoj bio izabran za člana Royal Society (Kraljevskoga znanstvenog društva). Održao je predavanje - u duhu Newtonove mehanike i astronomije - o prolazu planeta Venere ispred Sunca. Posjetio je i Trinity College u Cambridgeu kako bi razgledao i Newtonovu radnu sobu i laboratorij.

Kraljevsko akademsko društvo u Londonu poslalo ga je godine 1761. u Carigrad da ondje 5. lipnja iste godine promatra prijelaz Merkura i Venere, čemu je veliku važnost pridavao slavni astronom Halley. Naime, Bošković je bio smatran najposobnijim za tu zadaću, budući da je već u Rimu objelodanio raspravu o Merkurovom prijelazu, »De Mercurii novissimo infra solem transitu«, a o Venerinom prijelazu je u Londonu napisao raspravu pod naslovom: »Of the next transit of Venus«. Nažalost, zbog slabih prometnih veza nije uspio na vrijeme doći do motrišta. Ipak taj mu put nije ostao beskoristan. Tom je, naime, prigodom posjetio ruševine stare Troje i poslije sedmomjesečnoga boravka u Carigradu, gdje je obolio od groznice, s engleskim se poslanikom navratio do Varšave.

NASTAVLJA SE

Svagdje je vidio Božji plan

— Boškovića je vazda nukala prema drugima ona sveta zapovijed naravi, dana od Boga. Biće je utoliko biće, ukoliko se po dobroti daruje. Duboko je doživljavao da je stvoren za opće dobro i pritom je iskreno računao na Božju milost. Stoga se npr. u diplomaciji zauzimao za dobro svojega Dubrovnika, njegovih stanovnika. Shvatio je on da je Bog darovao cijeli svijet, pa i svemir, ljudima. Bio je otvoren čovjeku, društvu, svijetu, prirodi, svemiru. Razumio je da je njegova otvorena duša samo odziv na božanski poziv. Otvoriti se značilo je sve postojeće razumijevati i sve uzvišeno poželjeti.

Narav mu je bila uvijek zagledana u bitno. Nije se volio odviše družiti sa sporednim, kratkotrajnim, prolaznim. U njemu je uvijek neki red, stalnost i sigurnost u svemu, smisao i promišljenost svega. Njega nije zanimala vanjska i prolazna površnost, nego nutarnja struja i snaga. Boškoviću ništa na svijetu nije slučajno položeno na tračnice po kojima se svijet kreće. Svagdje je vidio Božji plan i uvidio da sve mora biti upravljeno prema određenom svršetku, cilju. Sve mora biti normirano odnosima i velikim zakonima solidarnosti, sve mora biti poneseno jednom voljom i mora se očitovati kao odraz određene misli. Otkrivao je kako je ta misao vodilja svega i ta odluka zapisana u tajanstvenim dubinama stvorenoga svijeta. Uvijek se želio spustiti i zaroniti da pogleda onu tajnovitu strukturu, nutarnji sastav, sveto i nepoznato uređenje prema nekoj ideji, mistriku. Gledajući i motreći duhom neizmjerne prostore, tresao se i šaptao: »To je veličanstveno!« A drhtao je Bošković i pred svakom pojavom života i samoga čovjeka. Najviše pred veličanstvenim bićem samoga Boga, Svedladara i Svedržitelja.

Marijan Steiner

KATOLIČKI OBLIKOVATELJI KULTURE

Književni vrt Bernardine Horvat

Vladimir Lončarević

Osime svestrane prvakinje među katoličkim književnicama Side Košutić, rođene u Radoboju u Hrvatskom zagorju, zanimljivo je da je draga »Bosna ponosna« dala čak tri vrijedne spisateljice: Štefu Jurkić, Nadu Kesterčanek i Bernardinu Franjku Horvat, pjesnikinju, prozaičicu i dramsku spisateljicu, o kojoj nam je reći nekoliko riječi. Rođena je u Zenici 29. listopada 1899. Nakon završene pučke škole, polazi višu djevojačku, zatim učiteljsku školu te gimnaziju, a 3. kolovoza 1918. stupa u Družbu sestara milosrdnica. Privremene redovničke zavjete polaže na Veliku Gospu 1920, a doživotne istog blagdana 1924. Redovničke je poglavarice šaljku na daljnje školovanje u Zagreb,

Milano i Paviju, gdje je studirala hrvatski i talijanski jezik te specijalnu filozofiju. Po godinu dana radila je kao učiteljica u Derventi i Brčkom, a kao profesorica četiri godine u gimnaziji sestara milosrdnica u Zagrebu. Shrvana tuberkulozom, koju je tiho i strpljivo podnosila, umrla je mlada, 23. siječnja 1932. u Zagrebu.

Ipak je i u tako kratku životu stvorila zamjetan književni opus. Književni radovi tiskani su joj u »Glasniku sv. Josipa«, »Hrvatskoj prosvjeti«, »Luči«, »Anđelu čuvaru«, »Katoličkom listu«, »Obitelji«.

Budući da je mnogo radila s djecom i mladeži, velik dio njezina stvaralaštva posvećen je njima, a u svim djelima prevladava motivika kuće, doma, ognjišta, vjere i predanja Bogu. Posebnu vrijednost djelima daje čist, jednostavan jezik - živ, pokretljiv i melodičan.

Na nju je kao na zanimljivu književnu pojavu prvi upozorio dr. Ljubomir Maraković, koji je redovito pratio i podupirao pučku i diletantsku pozornicu, te joj je, uočivši njezinu nadarenost, dao priznanje za njezin uspješni igrokaz »Mali vrtec ograjen«, izveden 1924, a objavljen 1930. To je »mistični igrokaz pisan prema narodnoj legendi... Obiluje impozantnim prizorima i zanimljivim osobama, a po svom dinamizmu, neočekivanosti i dojmivosti, poglavito po okrenutosti nebu - prostorima vječnosti, podsjeća nas na najzubbudljiviji artistski intermezzo«, ističu dr. Šimun Musa i s. Elvira Lovrić u članku »Ljiljan rano ubrani« (2007). U djelu se osjeća utjecaj »Pjesme nad pjesmama«, ali je ona prije svega pošla »u krajeve narodne pjesme« (P. Grgec), i

to ikavicom u sedmercima, manje običnom slogotvorju u našem stihu. Za ilustraciju evo nekoliko stihova: »Mali vrtec ograjen / Pun je rožic nasajen, / Ponajviše višnjevih. / Pod višnjom je sveti Križ. / Pod križem je Marija / Svoga Sinka zibala, / Lipo mu je kantala, / Kantajuć je zaspala. / Kad se Djeva probudi, / Svoga Sinka ne vidi.« Uspjeh izvedbe bio je tolik da je predstava prilagođena za HNK u Zagrebu u prigodi Euharistijskog kongresa 1930, kada je izveden i njezin komad »Blagoslov ljeta«, legenda u jednom činu, obrada hrvatske narodne priče - »živahna priča prepuna zanimljivih, idiličnih scena iz hrvatskoga sela, isprepletena narodnom pjesmom« (Musa - Lovrić).

Može se između njezinih pedesetak scenskih djela spomenuti još tragedija u pet činova »Jiftahova kći«. »I ovaj dramski tekst u svojoj unutarnjoj strukturi, kroz misli, doživljaje i osjećaje i životno iskustvo na zemlji, što se miješaju s predjelima duha, vjere i transcendentalnog beskraj, u iskrenoj inspiraciji vjerskim nadahnućem i izvornim glasom stvaralačkog subjekta, što dojmljivo oblikuje te susrete neba i zemlje, otkriva nam svu mistiku utemeljenu na ljubavi i odanosti, a posvećenu »zavjetu Gospodinu« (Musa - Lovrić).

U cjelini gledano, »ti igrokazi, bilo biblijske ili narodne tematike, često su sentimentalistički oboje-

Književno djelo Bernardine Horvat nastalo u predasima nastavnih i odgojiteljskih poslova, po narudžbi i u prigodi, kojemu se nije sustavnije posvećivala, govori ipak o talentu kojemu je osnovni poticaj vjera i ljubav prema Bogu.

ni, katkad interpolirani odlomcima narodne pjesme, s dosta patetike, funkcionalno didaktičko-prosvjetiteljski angažirani« (Musa - Lovrić).

Uz dramski rad pisala je i pripovijetke. Njima je zastupljena u zborniku hrvatskih katoličkih pripovijedača »Sunčani vinograd« (1943) i u antologiji »Hrvatska proza Bosne i Hercegovine od Matije Divkovića do danas« (1995).

Među pedesetak pjesama neke imaju trajnu umjetničku vri-

jednost. Za primjer evo dviju kitica njezine tako reći oproštajne pjesme »Pred odlaskom«, koji veoma podsjećaju na Sudetin kršćanski dolorizam: »Danas na teškim vjedama slutim / Krvave stope posljednjeg bola, / Danas u praznim grudima ćutim / Drndanje muklo mrtvačkih kola. (...) // Zar ćemo zadnji čekat da prođe? / Makar trenutak pođimo prije! / Ta zar je teško umrijeti onom, / Koji sav život polako mrije?«

»Njezino književno djelo nastalo u predasima nastavnih i odgojiteljskih poslova, po narudžbi i u prigodi, kojemu se nije sustavnije posvećivala, govori ipak o jednom talentu kojemu je osnovni poticaj vjera i ljubav prema Bogu. To stvaralaštvo imalo je oslonac i izvorište u dubinama njezine duše, u djetinjnoj igri, u uspomenama i sanjarenju, u životnoj požrtvovanosti i mistici njezina poslanja« (Musa - Lovrić). U rukopisnoj se ostavštini nalazi više od stotinu raznih radova, dok su neki nažalost izgubljeni. No i to što je objavljeno i poznato daje za pravo ocijeniti nam da njezin osobit lirski ženski rukopis trajno obogaćuje hrvatsku književnost katoličke inspiracije. ■

UZ 300. OBLJETNICU ROĐENJA O. RUĐERA BOŠKOVIĆA (3)

»Posjeduje čudesnu sposobnost rasuđivanja«

Hrvatski je sabor na početku ove godine donio odluku o proglašenju 2011. godine Godinom Ruđera Boškovića. Brojni znanstveni i kulturni događaji diljem Hrvatske nastoje približiti lik te raznovrstan i nadasve bogat znanstveni opus toga hrvatskog isusovca - velikana ljudskoga roda. Stoga objavujemo njegov životopis, ali s naglaskom na njegov vjernički, duhovni i redovnički profil, koji su nepravedno zapostavljeni u hrvatskoj javnosti.

Ivan Koprek

— U Varšavi se zbog ponovne groznice zaustavio kao gost kod grofova Poniatovskih. Ta se plemenita obitelj brinula za njegov oporavak. Narušeno zdravlje nije mu ipak dopuštalo da krene u Petrograd, gdje je već bio članom Akademije, te se, poslije izočnosti od četiri i pol godine, opet vratio u Italiju. Tom prigodom napisao je izvješće o trojanskim ruševinama pod naslovom »Relazioni delle rovine di Troja«. Uz to je s toga puta napisao i svoje bilješke, koje su bile izdane na francuskom, njemačkom i talijanskom jeziku.

U međuvremenu je dobio zadatac da ispita kako bi se dale presušiti pontinske močvare. Obilazio ih je dva mjeseca a onda je objavio svoje stručno mnijenje u knjizi »Sopra l' asciugamento delle paludi pontine«.

Temeljno načelo praktične astronomije

U Rimu Bošković opet nije ostao dugo jer je bio pozvan za profesora matematike u Paviju, gdje ga na tamošnjem sveučilištu nalazimo 1764. godine. U dokumentu kojim ga pozivaju za profesora ovoga sveučilišta stoji da posjeduje »oštar um, čudesnu sposobnost rasuđivanja i poimanja, kao i naročitu sreću u otkrivanju tajna prirode i veliku oštroumnost razlaganja«. U to je vrijeme Lombardija potpadala pod austrijsku vlast. Zato je Bošković došao u bliži kontakt s mnogim austrijskim državnici, dok je u bečkim krugovima već bio poznat.

U Paviji je ostao tek pet godina, pa se 1770. godine preselio u Milano, gdje je razvio svoju najveću djelatnost. Tu je na Dvorskim školama za njega austrijski guverner Milana, grof Firmian, osnovao katedru za optiku i astronomiju. U Milanu su isusovci imali i svoj kolegij u palači di Brera. Budući da su se dotada neki isusovci bavili astronomijom, ravnatelj kolegija o. Fridrik Pallavicini zamislio je zvjezdarnicu. Upitan za mišljenje, Bošković se s time složio.

Sam je nadzirao gradnju zvjezdarnice koja se gradila prema zamisli zvjezdarnice u Greenwichu kod Londona, koju je vidio već godine 1760. za boravka u Londonu, i sam je za nju izdao znatnu novčanu pripomoć.

Pod Ruđerovim nadzorom i nastojanjem zajedno s o. La Grangeom zvjezdarnica je bila uređena tako da su ga mnogi hvalili. Tom prigodom je proglasio temeljno načelo praktične astronomije, po kojoj astronom, hoće li se poslužiti spravama, mora uzeti u obzir i njihove nedostatke, te treba pronaći način kako da ukloni ili bar umanjiti pogreške koje bi odatle nastale.

S vremenom su zbog različitih karaktera nastajali nesporazumi između Boškovića i La Grangea. Na žalost, Bošković je pred austrijskim vlastima (grofu Firmianu i knezu Kaunicu, ministru u Beču) bio predstavljen kao otpornik, tvrdoglav i nagao čovjek. Uvidjevši da Bošković i La Grange ne mogu zajedno, poglavari su iz zvjezdarnice premjestili Boškovića, na što je pristao.

»Bio je svjestan da mu je Družba Isusova majka, da joj duguje svoj odgoj, sredstva za unapređivanje znanosti, pa i sav svoj ugled.«

la i bečka vlada. Tako je zajedno s o. Pucciriellijem, svojim pomoćnikom, Bošković u kolovozu 1772. godine napustio zvjezdarnicu. Svi su kasniji mogući pokušaji da ga se vrati ostali bezuspješni.

Vjeran isusovac i nakon ukinuća reda

Ostala je neispunjena i Boškovićeve čežnja da se vrati u svoj rodni Dubrovnik, koji je ipak jednom posjetio. No, Dubrovnik mu je trajno bio pri srcu. Često je pjevao o »ubavim, tihim brežuljcima, o milim obalama« i molio da ga vjetar pones preko Jadrana u domovinu, koja mu je slađa od zvijezda.

Kada je ruska politika zaprijetila da će grad srušiti sa zemljom radi njegovih veza s Turcima, zabrinuto Vijeće na sve je strane tražilo zagovornika koji bi diplomatski posredovao. Posrednik je upravo bio o. Bošković.

Nakon odlaska iz Milana on je neko vrijeme bio gost kod vojvode od Modene, a onda ga nalazimo u Veneciji.

Tu ga je 1772. godine zadržao bolan događaj, ukinuće isusovačkoga reda. Naime, papa Klement XIV. je godine 1773. objelodanio breve »Dominus ac Redemptor« s kojim je ukinuo isusovce kao crkveni red. Na savjet papinskoga nuncija 18. srpnja 1773. Bošković je u Veneciji sam napustio isusovačku zajednicu da bi izbjegao neprilike koje su snalazile isusovce prilikom provedbe papinskoga breve a ukinuću reda. No uvijek je ostao vjeran isusovac svjestan da mu je Družba Isusova majka, da joj duguje svoj odgoj, sredstva za unapređivanje znanosti, pa i sav svoj ugled. Sam je rekao da se nakon tog događaja »osjeća kao bez majke«.

Pred kraj iste godine stiže, kao bivši isusovac, u Pariz gdje je bio čašćen i poštivan kao »abbe Bošković«. Austrijski ga je poslanik primio kao svojega gosta, a francuska vlada ga je imenovala ravnateljem optike za pomorstvo s godišnjom plaćom od 8.000 franaka, što mu je osiguralo materijalni položaj. Dobio je i francusko državljanstvo. Bilo mu je čak i obećano da će postati članom Akademije.

U Parizu se upoznao s nizom istaknutih pariških astronomima i matematičarima s kojima je živo surađivao i koji su ga cijenili, posebno Lalande, La Condamine, Messier, Clairaut. Međutim, zbog privilegija koje je dobio od ondašnje francuske vlade, intrige i polemike s astronomom Laplaceom u raspravi o određivanju staze kometa te fizičarom Rochonom zbog prioriteta za konstrukciju objektivskog mikrometra, doveli su do određenje mržnje enciklopedista i matematičara D'Alemberta. U Parizu je Bošković osjećao i zdravstvene teškoće. Nije mu odgovarao pariški zrak pa je boravio izvan grada, po vilama raznih državnika i velikaša.

U Francuskoj je godine 1779. izdao (u francuskom prijevodu!) svoj pjesmotvor u šest pjevanja o pomrčinama Sunca i Mjeseca pod naslovom »Les Eclipses«, posvećen Ljudevitu XVI, kao zahvalu za službu koju ju je dobio od francuske države.

NASTAVLJA SE

KATOLIČKI OBLIKOVATELJI KULTURE

Andro Vid Mihičić - pjesnik i estetičar

Vladimir Lončarević

Dugovječan, neobična života - Andro Vid Mihičić jedan je od najpoznatijih hrvatskih povjesničara umjetnosti, likovni kritičar i teoretičar, ujedno pjesnik i esejist.

Rođen je u Belom na Cresu 26. ožujka 1896. U djetinjstvu je pastir, vrijeme provodi u radosti upijanja svjetla, sunca, ljepote i ljubavi, kako piše u predgovoru svoje pjesničke zbirke »Stope u prahu«. Kao desetogodišnjak dolazi franjevcima u nižu gimnaziju na Košljunu, a višu pohađa u Zadru. God. 1914. upisao je studij filozofije i teologije u Dubrovniku, uzevši redovničko ime Vid. Studij provodi pod snažnim dojmom fra Urbana Talijske, koji bijaše »najgenijalniji čovjek koga sam sreo u životu«. Tu uočava značenje reda u stvorenom svijetu što ga, nakon razdoblja sumnja, učvršćuje u vjeri u Boga. Nakon završena studija i ređenja polazi na studij povijesti umjetnosti na Sorboni u Parizu, gdje je god. 1927. stekao licencijat. Na Školi živih istočnih jezika (Ecole des langues orientales vivantes) licencijat iz orijentalnih jezika postigao je 1929. Druguje s kolonijom hrvatskih slikara i s francuskim umjetnicima. God. 1930. objavio je na francuskom jeziku studiju »O kiparu Dujmu Peniću«. God. 1932/33. profesor je u Dubrovniku, a od 1933. do 1942. profesor

hrvatskoga jezika na Franjevačkoj nižoj gimnaziji na Badiji. Početkom rata, ogorčen zbog predaje velikog dijela hrvatskog primorja Talijanima, blizak je partizanskom pokretu i djeluje kao »ilegalac«. Nakon sto dana partizanske vlasti na Korčuli 1943. godine bježi, kako sam kaže, na Lastovo i Vis, a uskoro u Bari i El Shatt. Napustio je red, ali je nakon rata, prema svjedočanstvu fra Ive Perana, još neko vrijeme djelovao kao svećenik. Postaje kustos Galerije umjetnina u Splitu, gdje se upoznao s Emanuelom Vidovićem, jednim od najpoznatijih hrvatskih slikara prve polovice 20. st., koji mu je tih godina poklonio sedamnaest svojih djela, što će postati osnova Mihičićeve zbirke hrvatskih majstora. Nakon toga kustos je Moderne galerije u Zagrebu, a od 1947. do 1966. redoviti je profesor povijesti umjetnosti na Akademiji likovnih umjetnosti, nakon Ljube Babića, a prije Matka Peića. Nadahnjujući se Croceom i Rilkeom, napisao je brojne studije o modernoj likovnoj umjetnosti u raznim časopisima te predgovorima popratilo kataloge likovnih umjetnika.

Oženio se osam godina nakon izlaska iz reda da, kako je napisao, sredi građanski život, ali, kaže, »mira nisam stekao«. O tome svjedoči i njegova pjesma »Oče!«, u kojoj iskreno ispovijeda svoj nemir zbog napuštena svećeništva. »Bio si skroman, / a želio si vidjeti sina na prijestolju. (...) / Žižak koji si ti upalio vjerom i ljubavlju, / a majka podržavala žrtvom, / ugasio je smog ohola uma / - hamsin - / pustinski olujni vjetar / i pala je duboka noć. // Danas žmiruća u tami, / a ja, umjesto na oltaru u sjaju, / pred oltarom pokajnik klečim / i u mraku / molim / za tebe, / za majku, / za braću, sestre / i sebe, / i za sve one / kojima sam bio / uzrokom i povodom grijeha: / Smiluj mi se, Bože, / po velikom milosrđu svome.«

Pjesme je započeo objavljivati 1920. u »Glasniku sv. Franje«, zatim do 1930. većinom u »Luči«, »Hrvatskoj prosvjetici« i svećeničkom almanahu »Hrvatska duša«. Sedamdesetih i osamdesetih godina bio je suradnik »Marulića«.

Prve zbirke objavio je u kasnoj starosti: pjesme »Stope u prahu« i zbirku aforizama »Sonde« (1988), misli i pjesme »Kucanje na vrata tajne« (1990) te »Privide i slutnje« (1991), iz koje su stihovi upisani i na dvadeset umjetničkih kamenih skulptura na rodnome mu otoku.

Njegovo pejzažno, intimističko i religiozno pjesništvo, obrubljeno »zatvoreni, strukturirani, domišljeni tekst« (B. Fučić), pisano je »najdubljom fiziologijom i najvišom psihologijom« (M. Peić). Stoji da bijaše »poeta otoka Cresa« (Peić) - otok je za nj bio estetska činjenica, sa svim onim što ga takvim čini: svjetlom, bjelinom, kamenom, maslinom, čempresom, morem... Ne manje međutim, Mihičić bijaše pjesnik Kristove žrtve i otkupljenja, čežnje za mirom, za Božjim milosrđem i dobrotom. Svoj »otok« on je ugradio u to. Ostade tako zapravo

vo ponajprije pjesnik izašao iz franjevačke duhovnosti, koje se nikada nije odrekao.

U svojim osamdesetima ponizno se kao jedan od »poraženih pobjednika«, kako veli u pjesmi »Besmrtnost«, vraća Crkvi »ispovijedajući svoje grijehe...«, da kao pokajnik uz blagoslov svećenika mirno legnem na vječni počinak«. Oporučno je darovao svoju knjižnicu franjevcima na Košljunu, a umjetničku kolekciju hrvatskih majstora s 87 umjetnina otocima Cresu i Lošinju. Umro je u Malom Lošinju 26. siječnja 1992. a pokopan je u Belom na Cresu.

Zaključno, evo njegovih stihova iz pjesme »Oporuka«:

»Sinovala, unuka nemam. Kome da ostavim pjesmu i san i velika krila Slutnje koja u beskrajnu mašu? Tebi, narode moj! Iz tebe sam niko, kroz tebe se u beskrajnost vraćam da dalje kroz podzemlje strujim s cvijećem na poljima bujnim i sige u podzemlju gradim za hram ljepote i sna. Sve Tebi i samo Tebi, Hrvatski narode moj.«

Sfera apsolutnosti pripada samo transcendentnom svijetu

— O. Bošković je bio uvjeren da nam sama narav stvari ostaje skrivena i da najnutarnije supstancije stvari neposredno ne spoznajemo. »Čestica znanja do koje smo došli stoji prema cjelokupnoj samoj prirodi u omjeru bezgranično manjem od zrna sitnog pijeska prema našem svemiru što ga vidimo.« Sfera apsolutnosti pripada, prema Ruđeru, samo transcendentnom svijetu, sve je drugo relativno.

Najveći broj ljudi Boškovića je poštovao i volio. Resila ga je znanstvena iskrenost i poštenje, marljivost i lakoća stvaranja. Bio je otvoren s obzirom na svoja otkrića, tj. nije ih skrivao niti tajio. Isticao se osobitom darovitošću, žilavom energijom i neumornošću kojima je pristupao svakom radu. Preuzimao je poslove odmah i zauzeto, »mислеći samo na svoju dužnost i svoju savjest«. Obveze je svoje vršio vjerno i smatrao je to pitanjem časti.

Iskazivao je veliku dobrotu i privrženost svojim a obitelji, osobito prema starici majci. Ali imao je veliko srce i za potrebe svojih Dubrovčana. Tako je poznato da se brinuo za dvojicu mladića iz grada koji su se spremali za novicijat u Rimu, kao i kasnije za svoje mlade zemljake. Javljao je kući vijesti o njima, posebno o njihovu zdravstvenom stanju (obilazio ih je ako su oboljeli). Bošković se i inače isticao brigom oko bolesnika i rekonvalescenata koje bi posjećivao, ostajući kod njih dulje vrijeme i žrtvujući dio vlastitog odmora.

Dr. Marijan Steiner

UZ 300. OBLJETNICU ROĐENJA O. RUĐERA BOŠKOVIĆA (4)

Jednostavni sprovod bez mnoštva i sjaja

Hrvatski je sabor na početku godine donio odluku o proglašenju 2011. godine Godinom Ruđera Boškovića. Brojni znanstveni i kulturni događaji diljem Hrvatske nastoje približiti lik, te raznovrstan i nadasve bogat znanstveni opus tog hrvatskog isusovca - velikana ljudskoga roda. Stoga objavljujemo njegov životopis, ali s naglaskom na njegov vjernički, duhovni i redovnički profil, koji su nepravedno zapostavljeni u hrvatskoj javnosti.

Ivan Koprek

— Budući da mu se iz Italije nudio nakladnik koji je bio voljan objaviti njegova djela, a i želja ga vukla za Italijom, drugom svojom domovinom, zbog mira i sabranosti u tom poslu, odlučio je otići u Italiju i zato je kod kralja zatražio dvogodišnji dopust, s namjerom, da se opet vrati u Pariz. Dopust mu je bio odobren, pa je godine 1782. otišao u Italiju, gdje je proveo zimu u Pescii kod o. Puccinellia uređujući svoje rukopise, koje je odlučio tiskati u Bassanu kod nakladnika Remondinija. Tamo je i otišao u travnju 1783. godine. Na prolazu se nije svraćao u Milano, premda ga je tadašnji austrijski namjesnik u Milanu grof Vlček pozivao.

I Dubrovnik ga je dostojno oplakao

U Bassanu se nastanio u Remondinijevu ljetnikovcu. Tu je izdao neka svoja djela u pet svezaka, koja se sastojala od znanstvenih rasprava koja su se odnosila samo na egzaktne znanosti. Kad je s tim poslom završio, odlučio je, već kao starac kojemu je tada bilo 74 godine, proći Italijom kako bi posjetio svoje znanice i prijatelje. Na tom putu su ga pratili tajnik Luigi Tomagnino i podvornik. Posjetio je Veneciju i Rim a i druga mjesta po Italiji te se

● Utemeljitelj isusovačkog reda sv. Ignacije Lojolski hrvatskom i svjetskom velikanu o. Boškoviću bio je vrelo, uzor i inspiracija u duhovnom, redovničkom i znanstvenom životu

sredinom listopada ponovno našao u Milanu.

Čim je došao u Milano, počeo se opet zanimati za zvjezdarnicu, jer je tu našao svoje učenike Cesarisa i Reggia koji su njome upravljali u njegovom duhu. Na svoj trošak dao je u zvjezdarnici prirediti neke sprave za dalekozor s vodom. Bolest je, međutim, bila sve intenzivnija pa je zatražio produljenje dopusta od francuske vlade. U to se vrijeme u Milanu našao dubrovački gospodar Lucijan Pucić koji ga je nastojao nagovoriti na povratak u Dubrovnik, gdje mu je još na životu bila sestra Anica. Tom je prigodom Pucić i do-

bio pisma od Boškovićeve tajnika, a koja su se odnosila na Dubrovačku Republiku.

Primivši sakramente i moleći djela vjere, ufanja i ljubavi »per uno scoppio di tubercolo al petto«, u naručaju svoga tajnika Ruđe je 13. veljače 1787. godine u 11 sati prije podne završio svoj ovozemni životni put.

Ispraćen je jednostavnim sprovodom, bez mnoštva, bez sjaja, bez suza i samilosti. Poznata milanska obitelj Boromea postavila mu je u svojoj palači lijep spomenik. Milanski astronomi na zvjezdarnici u Breri postavili su u njegovu čast 1831. godine spomen-ploču. I Dubrovnik, rodni mu grad, dostojno ga je oplakao. To svjedoče svečane zadušnice koje su zaključkom Vijeća održane 21. svibnja 1787. godine u stolnoj crkvi, te sjajni govor koji je tom prigodom izrekao njegov učenik iz Rimskog kolegija Brno Zamanja, pa i mramorna spomen-ploča s natpisom od istoga Zamanje, koju je Vijeće postavilo također u stolnoj crkvi. Zamanja je bio onaj učenik koji je Boškoviću za predavanja o astronomiji (a koje mu je bilo preapstraktno) u Rimskome kolegiju doviknuo na hrvatskom jeziku: »Gosparu, prigni se malko do zemlje da te razumijemo.«

»Sveti Čačko, nebom ki kraljuje«

Tako je završio život svećenika i znanstvenika Ruđera Boškovića. Rim ga je ljubio kao svoga sina jer ga je odgojio, Milano mu je ostao dužan neprocijenjeno djelo, Beč ga je poštovao, London ga je proslavio, a Pariz mu je dao utočište... Bez njega nije moguće pojmiti razvitak znanosti onoga vremena.

Bio je Europljanin prije današnje ujedinjene Europe. Kretao se lako i neprisljano u najodličnijem društvu, pri čemu je znao očuvati dostojanstvo staleža kojemu je pripadao.

Preuzimao je poslove odmah i zauzeto, »misleći samo na svoju dužnost i svoju savjest«. U doba kada je prosvjetiteljstvo sve jasnije i borbenije isticalo senzualistički, materijalistički i ateistički pogled na svijet, o. Bošković se distancirao od takvog površnog shvaćanja materije. Nadahnut isusovačkom duhovnošću, pokazao je da svatko tko se bavi znanošću mora biti svjestan da njegovo istraživanje nikada ne prestaje, čak i onda kada se tiče nekoga određenog dijela svijeta ili čovjeka; ono ga naime upućuje prema pitanjima koja otvaraju pristup k otajstvu.

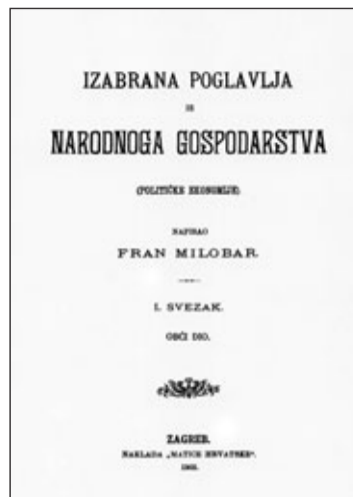
Bio je vjernik i znanstvenik. Spojio je vjeru i znanost. »Vjeru uvodi isti sveti Čačko, nebom ki kraljuje; On je u srca i pameti u duboko usadjuje« (iz pjesme Gospi; zadnji stihovi).

Kao što je sv. Ignacije dobro uočio da mu je potrebna škola ako želi djelovati apostolski, tako je i o. Bošković u doba prosvjetiteljstva, kada su na sve strane veličali ljudski um, jasno uvidio da učenome svijetu treba donijeti Boga na krilima znanosti. Anticipirano je ostvario ono o čemu govori enciklika pape Ivana Pavla II. »Fides et ratio«: »Otvorenosti i iskrenosti (parrhesia) vjere treba odgovarati smjelost razuma« (br. 48). Upravo je i u tome »naš Ruđe« aktualan i genijalan.

ZAVRŠETAK

KATOLIČKI OBLIKOVATELJI KULTURE

Fran Milobar - za pravedno društvo i slobodnu Hrvatsku

Vladimir Lončarević

Katolička Crkva i u hrvatskim je zemljama uvijek uz prvotnu duhovnu, imala i druge uloge, tako i gospodarsku. Stoga se u njezinu krilu, osim raznih oblika poduzetništva i gospodarjenja u korist općega dobra, razvijala i socijalno-ekonomska misao, koja je doživjela pravu ekspanziju nakon enciklike »Rerum novarum« Lava XIII. i vrlo je živa do danas.

Jedan od prvih koji je u nas razvijao različite vidike katoličke socijalne misli bio je laik ekonomist, socijalni mislilac, političar i politolog dr. Fran Milobar.

Rođen je u Petrinji 19. prosinca 1869. pa se katkad potpisivao i »Dr.

Petrinjenis«. Gimnaziju je završio u Zagrebu te upisao medicinu u Grazu i Zürichu, gdje prelazi na studij političke ekonomije. Doktorirao je iz prava i filozofije. Godine 1909. predaje na Pravoslavnom i državoslovnom fakultetu (Pravnom) u Zagrebu predmet »Utjecaj filozofije na narodno-ekonomsku nauku«, gdje je od 1910. izvanredni, a potom od 1914. redoviti profesor financija, neko vrijeme i nadstojnik fakultetske knjižnice (1906-1913). Milobar je kao pravaš bio aktivan u skupini katolika koja

je nakon Prvog hrvatskog katoličkog sastanka (1900) pokrenula list »Hrvatstvo« (1904-1910) te zagovornik ujedinjena hrvatskih kršćanskih socijala i frankovačkih pravaša. God. 1909. bio je podnio prijedlog za reformu Austro-Ugarske Monarhije, a 1918. radio je na uspostavi samostalne Hrvatske, ali, kako je poznato, ta su se nadanja izjalovila. Iako je pozdravio uspostavu NDH-a i bio izabran za člana Hrvatskoga državnog sabora, distancirao se od režima, uputivši sa skupinom zastupnika I. studenoga 1942. memorandum Paveliću u kojemu se kritizira ustaška politika i predlažu mjere za popravljavanje teškog stanja u NDH-u. Umro je u Zagrebu 9. listopada 1945.

Prve su njegove rasprave povijesno-pravne naravi dakako pravaški intonirane: »Bosnien und das kroatische Staatsrecht« (Bosna i hrvatsko državno pravo) 1898, koja nažalost još nije prevedena na hrvatski, »Berlinski kongres i bosansko pitanje« 1900, »Ban Kulin i patarenstvo« 1903. Autor je i poznate rasprave »Dukljanska kraljevina« 1906, reprintirane 2008.

Godine 1902. i 1903. izdala je Matica hrvatska dvosveščano naj-

važnije Milobarovo djelo »Izabrana poglavlja iz narodnog gospodarstva (političke ekonomije)«. U knjizi su raspravljena brojna pitanja: proizvodnja, kolanje i potrošak dobara, razdioba narodnoga gospodarskog prihoda, agrarno i porezno pitanje, uloga države, obrtništvo i radništvo, rad, kapital, razvoj industrije, trgovine i prometa, »populacionistika« itd. Već iz predgovora razvidan je poseban interes za radničko pitanje. Milobar ističe da »u sporu između rada i kapitala ne lebdi nama pred očima ova ili ona radnička stranka, već ekonomsko i socijalno stanje radničkoga staleža. Mi priznajemo i cijenimo sve zasluge, što idu kapital za unapređenje industrije i cijeloga gospodarstva u obće; ...ali simpatije poklanjamo radu. (...) Mi pratimo svim simpatijama borbu radničkog staleža za izvjoštenje onih ekonomskih i socijalnih prava, koja će mu omogućiti, da kao građanin uzgornog vršiti sve svoje dužnosti spram Boga i bližnjega, spram obitelji i domovine. Ovo su dakako obća načela. Ali ova načela znače granicu skrajnjemu provedenju načela: 'Laissez faire, laissez passer' (približno: Neka svatko čini što želi i neka sve ide svojim tokom - prim. V. L.), koje je sankcioniralo pravo jačega na gospodarskom području.« On se dakle izričito protivi liberalnom individualizmu, koji

»sebi prema vlastitim interesima stvara i moral; a prema tim interesima ograničen je i utjecaj države i društva naprama gospodarskomu radu pojedinca. Medjutim nekadanji nazor o nepogredivosti individualizma, t. j. o njegovoj neosporivoj valjanosti i iz toga nazora proizlazeća svemoć individualizma već je prevalila svoj vršak, pa se naklanjaju sve to više prema zapadu; a za individualizmom sve se više na obzorju diže načelo budućnosti: načelo, da interesi čitavog društva imaju biti izvorom i mjerilom pravnim uredbama, gospodarskoj djelatnosti i društvenoj čudorednosti. I tako će se u neku ruku mnogo toga oživtoriti, što socijalizam traži. Samo se to ne će dogoditi onako, na onaj način, kako to naročito socijalni demokrati uče: ne naime revolucijom, već evolucijom, ne proti Božanstvu i religiji, već pomoću njih; ne naprećac, već postupke, ne u interesu pojedinca, niti pojedinoga razreda, već u interesu naroda, društva i cijeloga čovječanstva.«

Kasnijih godina bavio se krizom parlamentarizma i nastankom totalitističkih pokreta (»Zur Krise der Parlamentarismus und Demokratie«, 1933, i »Anti demokratske revolucije: njihovi uzroci i vjerovratni rezultati«, 1935) te objavio niz drugih članaka. Bio je aktivan član Maticе hrvatske.

Milobarova je zasluga što je nepromjenjiva moralna načela kršćanske vjere ugrađivao u praktične aspekte ekonomske politike, apostrofirao radničko pitanje i nužnost socijalne pravde te tako udario smjer daljem razvoju hrvatske katoličke socijalno-ekonomske misli. ■

Svemoguć i premudri Začetnik prirode

— Ruđer Josip Bošković neosporno je veliki znanstvenik, ali također i vjernik, svećenik i redovnik, član reda Družbe Isusove, a može se reći da je najprije bio vjernik te postao znanstvenikom, ali i ostao vjernikom. Nekima je to nepoćudno pa u javnom govoru o Boškoviću, čak i o tristotoj obljetnici njegova rođenja, izostavljaju njegovu vezu s vjerom. Kao da znanost i vjera ne smiju boraviti zajedno! To se čini pod pretpostavkom da se razum i vjera, a pogotovo znanost i vjera ne mogu uskladiti pa nije ni pametno od nekoga to zahtijevati.

Za Ruđera Josipa Boškovića priroda se ne može do kraja razumjeti iz nje same. Mora se ići, naime, s onu stranu fenomena i vidjeti što iza njih stoji. Izričito kaže: »Zaista, pravo je čudo kako promatranje prirode divno upućuje duh na promatranje nebeskih stvari pa se ovaj uzdiže k božanskom Tvorcu tako velikog svemira diveći se njegovoj moći, mudrosti i providnosti koje odasvud izbijaju i očituju se svugdje.« Iz promatranja i proučavanja prirode, a napose iz njegove teorije točaka i sila (do koje je došao »pošavši od sigurnih i općenito prihvaćenih principa«, a pri tome se, kako kaže služio »logičkim umovanjem« ili »kontinuiranim slijedom umovanja«) tvrdi da se mora zaključiti kako postoji svemoguć i premudri Začetnik prirode. Dolazak do te spoznaje za Ruđera Josipa Boškovića najvažnija je zadaća u procesu svih filozofskih razmišljanja. Dakle, za njega je najvažnija i najuzvišenija spoznaja upravo spoznaja Boga. No, to nikako ne znači da spoznaja prirodnih procesa mora biti tako vođena da se unaprijed prilagodi nekim drugim svrhama. Naprotiv, što se priroda bolje upozna, time se ona pokazuje čudnijom i tim više upućuje preko sebe i nad sebe. Dakle, spoznaja prirodnih procesa mora se događati tako da se dođe do što objektivnije spoznaje, a ta objektivna spoznaja ili teorija koja se više približava zbiljskom stanju bit će neizmjerljivo više u službi spoznaje Tvorca prirode negoli bilo koja iluzija o prirodi. Da se znanost i vjera u našega velikog znanstvenika ne protive jedno drugome, pokazuje i to da se valja brinuti o tome »da se u prvom poučavanju bezazlene mladeži, koje uvijek mora početi od proučavanja prirode, ne potkrađu u nježne duše kriva i opasna načela koja bi mogla osjetno vjeru pokvariti ili je čak potpuno preokrenuti i iz temelja potkopati, a nažalost, vidimo da se nekako sudbinski zbiva svugdje u Europi, pa to zlo iz dana u dan sve više preotimlje maha tako da su ti mladići usisali neka primamljiva, ali u stvari vrlo opasna načela te izgleda da konačno tek onda nešto znaju kad su i samog Boga i premudrog Tvorca i Ravnatelja svijeta izagnali iz svoje duše«.

Dr. Nikola Stanković